

Φορέας Υλοποίησης:

Εταίρος:

Με τη συγχρηματοδότηση:

Έρευνα για την ανάδειξη των απόψεων των αυτιστικών ατόμων και των οικογενειών τους για το βαθμό αποδοχής και σεβασμού των δικαιωμάτων τους

Εισαγωγή

Ο αυτισμός είναι μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή που χαρακτηρίζεται από δυσκολίες στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και στην επικοινωνία και περιλαμβάνει ασυνήθιστα πρότυπα δραστηριοτήτων και συμπεριφορών. Οι δυνατότητες και οι ανάγκες των ατόμων με αυτισμό διαφοροποιούνται. Κάποια άτομα μπορούν και ζουν ανεξάρτητα ενώ άλλα χρειάζονται υποστήριξη και φροντίδα καθ' όλη την διάρκεια της ζωής τους. (World Health Organisation, 2023) Όλα τα άτομα βέβαια, με διαταραχή αυτιστικού φάσματος προστατεύονται με δικαιώματα, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Η σύμβαση αυτή, που υιοθετήθηκε το 2006, αποτελεί έναν σημαντικό πυλώνα για την πλήρη ένταξη και ισότητα όλων των ατόμων, ανεξαρτήτως της αναπηρίας τους. Πιο συγκεκριμένα, η σύμβαση απαριθμεί κάποιες βασικές αρχές που πρέπει να αναφερθούν, προτού παρατεθούν τα επόμενα στοιχεία για την ζωή των αυτιστικών ατόμων στην σύγχρονη κοινωνία. Αρχικά, γίνεται λόγος στην εγγενή αξιοπρέπεια, την ατομική αυτονομία και ανεξαρτησία των ατόμων. Τονίζεται η μη διάκριση, η ισότητα των ευκαιριών ανεξαρτήτως φύλου και η προσβασιμότητα. Ταυτόχρονα, εξαιρείται ο σεβασμός στη διαφορά και στην αποδοχή των ατόμων με αναπηρίες ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλότητας και ανθρωπότητας, ενώ σκοπός είναι αδιαμφισβήτητα η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία (Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol UNITED NATIONS, 2006).

Πέρα από τις βασικές αρχές, στη σύμβαση εμπεριέχεται και πλήθος άρθρων που αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση, στην εργασία, στη συμμετοχή στην κοινότητα, στην υγεία, στην πληροφορία, στην πρόσβαση σε υπηρεσίες, με σκοπό την προστασία τους από κάθε μορφή διάκρισης, απομόνωσης και διαχωρισμού.

Παρόμοια προσπάθεια συμπερίληψης και ισότητας παρατηρείται και από το ελληνικό κράτος, στο άρθρο 1 του νόμου 3699/2008, ο οποίος προβλέπει την διασφάλιση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης για άτομα με αυτισμό καθώς και την ίση και πλήρη συμμετοχή τους ενώ παράλληλα τονίζεται πως οι υπηρεσίες ειδικής εκπαίδευσης αποσκοπούν στη διάγνωση, αξιολόγηση και αναγνώριση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών και στην παρέμβαση με εξειδικευμένα προγράμματα και προσαρμοσμένα εργαλεία (NATIONAL GREEK POLICY FOR AUTISTIC PEOPLE A Study in the Context of the Intellectual Output O3 (Comparative Survey) of the Erasmus + Project TRAIL «Teenagers: The Road with Autism to Independent Living" Regional Directorate for Education of Thessaly IOYNIOΣ 2016, n.d.).

Μολονότι η ύπαρξη και η καταγραφή των παραπάνω μας φέρνουν ένα βήμα πιο κοντά στην αποδοχή και στη συμπερίληψη, στην κοινωνία μας στα άτομα με αναπηρίες γενικά και με αυτισμό ειδικότερα, δεν βιώνουν τελικά το θετικό αντίκτυπο των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων τους.

Μάλιστα, όπως αναφέρεται και στο μανιφέστο του Autism Europe, της μη κερδοσκοπικής ένωσης που προάγει και συνηγορεί τα δικαιώματα των ατόμων με

αυτισμό, παρά τη νομικά δεσμευτική σύμβαση που έχει επικυρωθεί, βρισκόμαστε μακριά από μια Ευρώπη στην οποία τα άτομα με αναπηρίες θα απολαμβάνουν τις ίδιες ευκαιρίες. Υπογραμμίζει παράλληλα την πληθώρα των δυσκολιών σε εκπαίδευση, αγορά εργασίας, δια βίου υποστήριξη, δημόσιες υπηρεσίες και έλλειψη προσαρμογής χώρων/δομών, παρεμβάσεων σε αισθητηριακές ευαισθησίες (Autism-Europe's Manifesto Foster the Respect, Acceptance and Inclusion of All People with Autism in Europe, 2023).

Η πρόσβαση στην εργασία για άτομα με αυτισμό αποτελεί πραγματικά μεγάλη πρόκληση για αυτό άλλωστε έχουμε καταγεγραμμένα και μεγάλα ποσοστά ανεργίας. Μάλιστα, το ποσοστό απασχόλησης για άτομα με αυτισμό είναι 50% έως 70% χαμηλότερο από εκείνο των ατόμων με οποιαδήποτε άλλη αναπηρία (Vaudano, 2020). Την παραπάνω πρόκληση επιβεβαιώνει και μια πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τα άτομα που συμμετείχαν εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια και την απογοήτευσή τους για τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν στην εύρεση εργασίας. Μάλιστα παρέμειναν στη δυσκολία της συνέντευξης, η οποία δεν είναι καθόλου προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ατόμων με αυτισμό. Επίσης, τα άτομα εξέφρασαν μεγάλη αμφισημία, καθώς οι περιγραφές των θέσεων δεν είναι αναλυτικές και συγκεκριμένες, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν αν είναι κατάλληλοι και τελικά να μην εκδηλώνουν ενδιαφέρον. Σημαντικό είναι ακόμα να αναφερθούν οι αισθητηριακές δυσκολίες των ατόμων είτε κατά τη διάρκεια της συνέντευξης είτε εργασίας, οι οποίες τους αποσπούν και θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί όπως ο έντονος φωτισμός ή οι περιττοί ήχοι. Τέλος, δίνεται μεγάλο βάρος στη γνωστοποίηση της διάγνωσης τους στο εργασιακό περιβάλλον, αφού ως επί το πλείστον οδηγεί σε απόρριψή τους (Davies et al., 2023).

Στο άρθρο «Critical reflections on employment among autistic adults» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Autism in Adulthood», αναφέρονται μερικές προτάσεις και βασικές αρχές για την πρόσβαση των ατόμων με αυτισμό στην εργασία. Αυτό όμως που εξάιρεται είναι πως οι δρόμοι προς και μέσα στην εργασιακή απασχόληση πρέπει να σχεδιάζονται και να καθοδηγούνται από τα ίδια τα άτομα με αυτισμό. Πρέπει τα ίδια τα άτομα να έχουν λόγο στους σχεδιασμούς και στις παρεμβάσεις, καθώς γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες τους και τις προσαρμογές που είναι απαραίτητο να γίνουν για να είναι πιο λειτουργικοί στην κοινωνία και να μην οδηγούνται στην κοινωνική απομόνωση (Nicholas & Klag, 2020).

Αξίζει να αναφερθεί πως στην ελληνική αγορά εργασίας ένα θετικό μέτρο που εφαρμόζεται πρακτικά είναι ένα σύστημα προνομιακής ποσοστιαίας κατανομής, το οποίο τοποθετεί τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες σε θέσεις εργασίας στο δημόσιο, καθώς τα άτομα αυτά συλλέγουν κάποια μόρια που τους ανεβάζουν στην λίστα επιλεξιμότητας. Βέβαια, δεν υπάρχουν στοιχεία κατά πόσο άτομα με αυτισμό καταλαμβάνουν αυτές τις θέσεις, εφόσον τα στοιχεία αναφέρονται στην γενικότερη κατηγορία των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων (NATIONAL GREEK POLICY FOR AUTISTIC PEOPLE A Study in the Context of the Intellectual Output O3 (Comparative Survey) of the Erasmus + Project TRAIL «Teenagers: The Road with Autism to Independent Living" Regional Directorate for Education of Thessaly IOYNIOS 2016, n.d.).

Παρόμοιες δυσκολίες παρουσιάζουν τα άτομα με αυτισμό και στην πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, καθώς υπάρχει έλλειψη κατανόησης των ατομικών αναγκών των αυτιστικών μαθητών και προσαρμοσμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης και υλικού. Άλλωστε για αυτό το επίπεδο αποβολών από το σχολείο αλλά και σχολικής διαρροής είναι πολύ υψηλό (Autism-Europe's Feedback on the Roadmap for the Disability Rights Strategy for 2021-30, 2020). Σε έρευνα που συμπεριελάμβανε φοιτητές με αυτισμό, σημειώθηκαν διττά αποτελέσματα. Μολονότι υπήρχε μεγάλη ευφορία για τη συμμετοχή τους σε ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον, η οποία τους επέτρεπε να έχουν προσωπικές βελτιώσεις (διαχείριση χρόνου, οργάνωση, λήψη αποφάσεων, ανεξαρτησία, κοινωνικές δεξιότητες), υπήρχαν πολλές δυσκολίες. Συγκεκριμένα, ανέφεραν τη δυσκολία τους να κατανοήσουν αφηρημένες έννοιες, να εκφραστούν, να συγκεντρωθούν, να διαχειριστούν το άγχος τους για ομαδικές εργασίες. Ταυτόχρονα, αναφέρθηκαν και στον στιγματισμό και εκφοβισμό που βίωναν και την απογοήτευσή τους από τις υπηρεσίες υποστήριξης, τις οποίες σπάνια επισκέπτονταν λόγω ανεπαρκούς πληροφόρησης και ατέλειωτης

γραφειοκρατίας (Anderson et al., 2017).

Στα πλαίσια του δικαιώματος της προσβασιμότητας συγκαταλέγεται και η πρόσβαση των ατόμων με αυτισμό σε δημόσιες συγκοινωνίες. Σε άρθρο του περιοδικού «Transport Reviews» καταδεικνύεται η δυσκολία των αυτιστικών ατόμων να μετακινηθούν με τη δημόσια συγκοινωνία, με αποτέλεσμα η αποτυχία αυτή να οδηγήσει σε περιορισμένη κινητικότητα, απομόνωση, εξάρτηση από φροντιστές. Είναι αναγκαίο να γίνουν αλλαγές και προγραμματισμοί, προκειμένου να βελτιωθεί η καθημερινή τους μετακίνηση η οποία πολλές φορές είναι απαραίτητη καθώς θέλουν να μεταβούν σε επαγγελματικά ή εκπαιδευτικά πλαίσια (Bolic Baric et al., 2024).

Βέβαια, τα πιο απογοητευτικά δεδομένα προκύπτουν από έρευνες που εξέταζαν την ψυχική υγεία και την κοινωνικο-συναισθηματική κατάσταση των ατόμων με αυτισμό. Αρχικά σε μια έρευνα ασθενών μαρτύρων στην οποία συμμετείχαν αυτιστικά και μη άτομα, νεαρής ηλικίας, παρατηρήθηκε πως οι νεαροί ενήλικες με αυτισμό παρουσιάζουν μεγάλα ποσοστά σε τέσσερις ψυχικές ασθένειες. Πρώτη, με 81% φάνηκε να είναι η αγχώδης διαταραχή, δεύτερη με 70% η κατάθλιψη, έπειτα με 46% η ΔΕΠΥ και τέλος με 43% η OCD. Τα ποσοστά αυτά είναι ιδιαίτερα μεγάλα, ειδικά αν συγκριθούν με αυτά της ομάδας ελέγχου (17% κατάθλιψη, 10% άγχος, 10% ΔΕΠΥ) (Yarar et al., 2022).

Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται και μεγάλα επίπεδα μοναξιάς και μάλιστα μέσω ερωτηματολογίων πολλοί ανέφεραν πως δεν έχουν πραγματικούς φίλους αλλά μόνο επαφές σε επιφανειακό επίπεδο (Tobin et al., 2014).

Τα υψηλά ποσοστά σε ψυχικές ασθένειες δεν είναι τυχαία, καθώς είναι πλήρως συνυφασμένα με την καθημερινή τους ζωή και κοινωνική τους συμμετοχή. Στην αυστραλιανή μελέτη με τίτλο «Inclusion, exclusion and isolation of autistic people» λαμβάνουμε κάποια ποσοστά αποτελεσμάτων τα οποία εξηγούν σε μεγάλο βαθμό την σχέση της ψυχικής υγείας με την κοινωνική ζωή. Ενδεικτικά από τους 1297 ερωτηθέντες, το 51,6% δηλώνει πως βιώνει κοινωνική απομόνωση, το 39,3% αισθάνονται ανίκανοι να βγουν από το σπίτι λόγω κοινωνικών αντιδράσεων, το 26,5% έχασε μέλος της οικογένειάς του εξαιτίας της διάγνωσης του. Ταυτόχρονα το 81,4% δήλωσε πως τους κοιτούν επίμονα έξω ενώ το 63,6% πως τους αποφεύγουν.

Επομένως, η απουσία κοινωνικής συμμετοχής και η δυσκολία των ατόμων αυτών να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις ακόμα δρουν επιβαρυντικά στην ψυχική τους υγεία, αλλά και στην υγεία των φροντιστών τους. Αν και δεν έχει ερευνηθεί σε βάθος, υπάρχουν στοιχεία που καταδεικνύουν την επιβάρυνση των γονέων αλλά και οποιουδήποτε φροντιστή αυτιστικού ατόμου, στον τομέα της φυσικής και ψυχικής υγείας. Η χαμηλή φυσική κατάσταση των φροντιστών και η ψυχική τους επιβάρυνση οδηγούν αναπόφευκτα σε χαμηλή ποιότητα ζωής (Dückert et al., 2023). Εξίσου επιβαρυντικά δρα και ο κοινωνικός στιγματισμός, αλλά και η άγνοια ή ημιμάθεια του γενικού πληθυσμού, με αποτέλεσμα να είναι αποφευκτικοί ή επιθετικοί απέναντι στον αυτισμό. Πιο συγκεκριμένα, γενικός πληθυσμός χωρίς αυτισμό σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Αυστραλία ανέφερε πως θα ανησυχούσε αν διοριζόταν ως αφεντικό τους ένα αυτιστικό άτομο ή αν ένας συγγενής τους παντρεύονταν αντίστοιχα με ένα (Jones et al., 2022).

Μολονότι οι γυναίκες παρουσιάζονται ως πιο «ανοιχτές» με τον αυτισμό, σημασία φαίνεται να έχει η εμπειρία, η επαφή και η γνώση. Άτομα που έχουν κάποια εμπειρία ή βασικές γνώσεις για τον αυτισμό, θεωρούν ότι τα άτομα αυτά μπορούν να ζουν ανεξάρτητα, αντίθετα με τα άτομα με άγνοια για τον αυτισμό, τα οποία αρνήθηκαν την ανθρώπινη μοναδικότητα θεωρώντας τα άτομα αυτά «παιδικά» και χωρίς αυτοέλεγχο (Cage et al., 2019).

Παρόμοια αποτελέσματα λαμβάνουμε και από τον ελληνικό χώρο. Καταδεικνύεται πως οι γυναίκες έχουν πιο θετική στάση απέναντι στον αυτισμό εξαιτίας της ενσυναίσθησής τους και πώς το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση παίζουν σημαντικό ρόλο για την υιοθέτηση μιας θετικής στάσης (Zarokanellou et al., 2024).

Προς την υποστήριξη της στάσης ότι η γνώση και η εκπαίδευση μας φέρνει ένα βήμα πιο κοντά στην αποδοχή και στην συμπερίληψη ενώ η άγνοια και ημιμάθεια είναι

ένα βήμα πιο κοντά στον στιγματισμό, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η ελληνική μελέτη όπου συμμετείχαν 642 άτομα, τα 220 πίστευαν ότι ο αυτισμός προκαλείται από εμβόλιο (Kouznetsov & Jelastopulu, 2023).

Παραθέτοντας επομένως, αρχικά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων και έπειτα τις παραβιάσεις τους, καταλαβαίνουμε πως το αίσθημα στιγματισμού που προέρχεται από την άγνοια ή την έλλειψη ενδιαφέροντος του γενικού πληθυσμού, οδηγεί σε μειωμένη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, σε ψυχικές συνέπειες, σε ελλιπείς εκπαιδευτικές και εργασιακές δυνατότητες και σε γενικότερη κοινωνική απομόνωση (Turnock et al., 2022).

Επιλογικά, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω δεδομένα, επιδιωκόμενος στόχος της έρευνας είναι η ανάδειξη των απόψεων των ίδιων των αυτιστικών ατόμων και της οικογένειάς τους για τον βαθμό αποδοχής των δικαιωμάτων τους, αλλά και η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν τις απόψεις των ατόμων, όπως για παράδειγμα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Τέλος, ένας ακόμα στόχος ήταν να διερευνηθεί ποιες ήταν οι προτάσεις των συμμετεχόντων για την προάσπιση των δικαιωμάτων των αυτιστικών ατόμων.

Μεθοδολογία

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας δημιουργήθηκε ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο το οποίο αναρτήθηκε στη πλατφόρμα google forms και στο οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν αυτιστικά άτομα καθώς επίσης και οι γονείς/φροντιστές τους σε πανελλαδικό επίπεδο.

Στο ερωτηματολόγιο συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις δημογραφικού χαρακτήρα (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, τόπος διαμονής και εργασιακή κατάσταση) καθώς και μια ερώτηση που κατέγραφε το επίπεδο αναγκών των αυτιστικών ενηλίκων όπως αυτή δηλώθηκε από τους γονείς/φροντιστές: επίπεδο 1 απαιτεί υποστήριξη έως επίπεδο 3, απαιτεί πολύ ουσιαστική υποστήριξη, ενώ οι γονείς/φροντιστές επίσης ερωτήθηκαν και για τη συχνότητα που τα παιδιά τους εμφανίζουν συμπεριφορές που προβληματίζουν(αυτό και έτερο τραυματικές, στερεοτυπίες, φωνές, εκρήξεις θυμού/οργής, κλπ.).

Το κύριο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείτο από 54 'δηλώσεις' διατυπωμένες καταφατικά σχετικά με το κατά πόσο γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων και στις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνταν να δηλώσουν το βαθμό συμφωνίας/διαφωνίας τους (η απαντητική κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν το 'διαφωνώ κάθετα' , 'διαφωνώ', 'ούτε διαφωνώ /ούτε συμφωνώ', 'συμφωνώ' και 'συμφωνώ απόλυτα'). Επίσης υπήρχε και μια ερώτηση ανοιχτού τύπου που οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αναφέρουν παράγοντες που τους δυσκολεύουν στην καθημερινότητα τους ενώ τέλος κλήθηκαν να επιλέξουν από μια λίστα προτάσεων (ή να αναφέρουν δικές τους προτάσεις) σχετικά με το τι πρέπει να γίνει για να προαχθεί ο σεβασμός στα βασικά δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων στην Ελλάδα.

Ο βασικός κορμός του ερωτηματολογίου σχεδιάστηκε με βάση τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Για τους σκοπούς της ανάλυσης οι ερωτήσεις ομαδοποιήθηκαν με εννοιολογικό κριτήριο στις ακόλουθες 7 κατηγορίες – 'Βασικά ανθρώπινα δικαιώματα', 'Πρόσβαση σε υπηρεσίες και οικονομική στήριξη', 'Δικαιώματα για οικογένεια', 'Πρόσβαση σε εκπαιδευτικές διαδικασίες και υπηρεσίες', 'Πρόσβαση σε εργασιακό περιβάλλον', 'Πρόσβαση σε πολιτικό-κοινωνικό-φυσικό περιβάλλον' και τέλος 'Πρόσβαση σε δομές και υπηρεσίες υγείας'.

Για την προώθηση του ερωτηματολογίου υπήρξε συνεργασία ανάμεσα στο συντονιστή φορέα (Κέντρο Παιδιού και Εφήβου) και τον εταίρο (ΔΑΔΑΑ - Σύλλογος για Παιδιά και Ενήλικες με ΔΑΔ, Αυτισμό & Asperger), όπου αξιοποιήθηκαν τα δίκτυα επαφών τους. Πιο αναλυτικά η προώθηση στηρίχθηκε σε 3 άξονες: α) Αποστολή ενημερωτικού email σε φορείς/δομές που απευθύνονται σε άτομα με ΔΑΦ και τις οικογένειές τους το οποίο περιλάμβανε και το link του ερωτηματολογίου, β) Διενέργεια τηλεφωνικών επικοινωνιών με τους/τις φορείς/δομές, προκειμένου να διαπιστωθεί ότι έχουν λάβει το ενημερωτικό email και να καταστεί περισσότερο προσωποκεντρική η

επικοινωνία, ενισχύοντας παράλληλα τα ποσοστά απόκρισης γ) Αναρτήσεις στα social media με εστίαση σε σελίδες που αφορούν στον αυτισμό. Η διάρκεια υλοποίησης της έρευνας ήταν 3 μήνες (19 Ιουλίου – 31 Οκτωβρίου).

Αποτελέσματα

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 237 άτομα, εκ των οποίων 19 ήταν αυτιστικοί ενήλικες και 218 ήταν γονείς/φροντιστές αυτιστικών ενηλίκων. Ο μέσος όρος ηλικίας του συνολικού δείγματος ήταν 49.4 έτη ενώ το εύρος κυμάνθηκε από 19-78 έτη.

Σε σχέση με το επίπεδο αναγκών των παιδιών τους, οι γονείς-φροντιστές δήλωσαν σε ποσοστό 35.5% ότι τα παιδιά τους χρειάζονται υποστήριξη (επίπεδο 1), 27.5% ότι τα παιδιά τους χρειάζονται ουσιαστική υποστήριξη (Επίπεδο 2) και 34.4% ότι τα παιδιά τους χρειάζονται πολύ ουσιαστική υποστήριξη(επίπεδο 3).

Σε σχετική ερώτηση στους γονείς/φροντιστές για τη συχνότητα με την οποία το παιδί τους εμφανίζει συμπεριφορές που προβληματίζουν, η συχνότερη απάντηση ήταν ‘κάποιες φορές’ (34.9%) με τη δεύτερη συχνότερη το ‘συχνά’ (22%) ενώ ένα ποσοστό 9.2% δήλωσε ότι οι συμπεριφορές αυτές εμφανίζονται ‘σχεδόν καθημερινά’.

Στην πλειοψηφία των ερωτήσεων τα ποσοστά διαφωνίας με τη δήλωση που διατυπώνεται τόσο στους αυτιστικούς ενήλικες όσο και στους γονείς/φροντιστές ήταν πάνω από 65%, γεγονός που υποδηλώνει ότι περίπου τα 2/3 των συμμετεχόντων, αντιλαμβάνονται ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά (τα ποσοστά ανά ερώτηση παρατίθενται στο παράρτημα).

Παραθέτουμε τα ποσοστά διαφωνίας (διαφωνώ κάθετα και διαφωνώ) και συμφωνίας (συμφωνώ απόλυτα και συμφωνώ) ανά ομάδα ερωτήσεων (επίσης παρατίθενται και στο παράρτημα): στις ερωτήσεις που αναφέρονται σε *δικαιώματα πρόσβασης στην εργασία*: 86.1% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 1.7% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα, *πρόσβαση σε φυσικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον*: 69% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 0.9% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα, *πρόσβαση σε υπηρεσίες και οικονομική στήριξη*: 68.4% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 0.4% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα, ερωτήσεις για *γενικά ανθρώπινα δικαιώματα*: 61.8% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 0.5% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα, ερωτήσεις για *δικαιώματα για δημιουργία οικογένειας*: 60.4% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 0.4% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα, ερωτήσεις για *πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας*: 60.4% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 1.4% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα και σε ερωτήσεις που αφορούν *πρόσβαση στην εκπαίδευση*: 59.6% διαφωνούσαν ή διαφωνούσαν κάθετα και 1.4% συμφωνούσαν ή συμφωνούσαν απόλυτα.

Η σύγκριση του δείγματος των αυτιστικών ενηλίκων με το δείγμα των γονέων/φροντιστών έδειξε ότι δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων ως προς το βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας όσον αφορά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων: και οι δύο ομάδες θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δε γίνονται σεβαστά - 62.7% των αυτιστικών ενηλίκων και 66.8% των γονέων-φροντιστών θεωρούν ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ενηλίκων δεν γίνονται σεβαστά. Η σύγκριση του δείγματος των γυναικών με το δείγμα των ανδρών έδειξε ότι οι γυναίκες τείνουν να πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά (61.6% έναντι 57.4%).

Σύγκριση των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων έδειξε ότι αυτή η μεταβλητή ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση στο βαθμό διαφωνίας/συμφωνίας για τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων: με τους νεότερους σε ηλικία(κάτω των 40 ετών) να εκφράζουν μεγαλύτερο βαθμό συμφωνίας όσον αφορά το κατά πόσο γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων (45.5%) σε σύγκριση με αυτούς ηλικίας 40-49 ετών (37.4%).

Επίσης αναδείχθηκε η επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου, με τους αποφοίτους

γυμνασίου να εκφράζουν μεγαλύτερο βαθμό συμφωνίας όσον αφορά το κατά πόσο γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων(42.9%), σε σύγκριση με όσους είχαν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (38.2%), οι οποίοι εμφανίζονταν πιο δυσαρεστημένοι.

Επιπλέον, από την ανάλυση αναδείχθηκε ότι οι γονείς/φροντιστές που τα παιδιά τους εμφανίζουν συχνότερα συμπεριφορές που προβληματίζουν, τείνουν να πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά. Αντίθετα, η εργασιακή κατάσταση των φροντιστών και των ενήλικων αυτιστικών, και το επίπεδο αναγκών για υποστήριξη που δήλωσαν οι γονείς για τα παιδιά τους δεν φάνηκε να επηρεάζουν τις απόψεις τους για τα δικαιώματα.

Επιπλέον, διερευνήσαμε αν υπάρχουν διαφορές στις απόψεις για τα δικαιώματα σε σχέση με την πρόσβαση στην εκπαίδευση, ανά εκπαιδευτική βαθμίδα: Παρότι το ποσοστό διαφωνίας, συνολικά, για την εκπαίδευση ήταν το χαμηλότερο συνολικά, μαζί με το αντίστοιχο σχετικά με τις υπηρεσίες υγείας (60%) , φαίνεται ότι παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών βαθμίδων: οι συμμετέχοντες συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι ικανοποιητική, σε σύγκριση με την πρόσβαση στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Αντίστοιχα, διερευνήσαμε αν υπάρχουν διαφορές στις απόψεις ως προς τα δικαιώματα πρόσβασης σε υπηρεσίες θεραπευτικής παρέμβασης και αποκατάστασης, ανάλογα με την ηλικία: πρώιμη παρέμβαση, θεραπευτική παρέμβαση σε παιδική, εφηβική και ενήλικη ηλικία, αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι οι συμμετέχοντες συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η πρόσβαση στη θεραπευτική αποκατάσταση στην παιδική ηλικία είναι ικανοποιητική, ακολουθούμενη από την πρώιμη παρέμβαση, την παρέμβαση στην εφηβική ηλικία ενώ, το χαμηλότερο ποσοστό συμφωνίας για ικανοποιητική πρόσβαση διαφάνηκε όσον αφορά στην ενήλικη ζωή.

Όσον αφορά την ερώτηση για τις δυσκολίες που τα αυτιστικά άτομα και οι γονείς /φροντιστές αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα , οι κύριες κατηγορίες που αναδύθηκαν αφορούσαν: **‘Έλλειψη υποδομών και υπηρεσιών’** (ιδιαίτερα μετά την ενηλικίωση με πολλούς γονείς να ανησυχούν για το μέλλον των παιδιών τους όταν οι ίδιοι φύγουν από τη ζωή). Επίσης, **‘η έλλειψη εκπαιδευμένων επαγγελματιών και εξειδικευμένων υπηρεσιών στην υγεία, εκπαίδευση και κοινωνική υποστήριξη’** ήταν μια κοινή ανησυχία και κάτι που δυσκολεύει την καθημερινότητα. Μια ακόμα δυσκολία που αναφέρθηκε αφορούσε την **‘οικονομική επιβάρυνση των φροντιστών’** (κυρίως λόγω του υψηλού κόστους θεραπειών και έλλειψης βοήθειας στο σπίτι με αποτέλεσμα πολλοί γονείς να μην εργάζονται). Επιπροσθέτως, οι γονείς ανέφεραν **‘την κοινωνική απομόνωση και το στίγμα’** ως μια επιπλέον δυσκολία μιλώντας για ελλιπή κατάρτιση των εκπαιδευτικών με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό των παιδιών τους από δραστηριότητες ενώ αρκετοί γονείς αναφέρθηκαν στην **‘έλλειψη ελεύθερου χρόνου και ανάγκη για προσωπική υποστήριξη καθώς η καθημερινή φροντίδα του αυτιστικού παιδιού δεν αφήνει στους γονείς χρόνο για προσωπική ζωή, εργασία ή αναψυχή’.**

Τέλος, στην ερώτηση του τι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι πρέπει να γίνει για να προαχθεί ο σεβασμός στα βασικά δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό επέλεξε **‘αύξηση των κοινωνικών και οικονομικών πόρων’** με 89.5%, ακολουθούμενο από **‘ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας’** με 88.6%, **‘εμπλουτισμό της νομοθεσίας’** με 73.8% και τέλος το χαμηλότερο ποσοστό αναδείχθηκε στην κατηγορία **‘εφαρμογής των νόμων που υπάρχουν’** με 59.9%.

Επίσης από την ανάλυση των ανοιχτών απαντήσεων για την ίδια ερώτηση τα θέματα που αναδύθηκαν ήταν σχετικά με τις προαναφερθείσες κατηγορίες :για παράδειγμα πολλές απαντήσεις εστίασαν στην **ανάγκη δημιουργίας υποστηρικτικών υπηρεσιών και ψυχολογικής υποστήριξης καθώς και δημιουργία κατάλληλων δομών για αυτόνομη διαβίωση των αυτιστικών ατόμων** όπως και ενίσχυση της προσβασιμότητας στις υπάρχουσες δομές. Επιπλέον από τις απαντήσεις αναδύθηκε και η **ανάγκη για ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου και για αποδοχή και ένταξη των αυτιστικών ατόμων σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, η ανάγκη για εκπαίδευση**

και υποστήριξη σε γονείς και εκπαιδευτικούς ενώ τέλος πολλοί γονείς ανέφεραν **τα προβλήματα στη δημόσια διοίκηση και κοινωνική πολιτική** καθώς αντιμετωπίζουν γραφειοκρατικά εμπόδια και αδυναμία οικονομικής στήριξης από το κράτος.

Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο την καταγραφή και ανάδειξη των απόψεων των αυτιστικών ατόμων και των γονέων- φροντιστών τους σχετικά με το κατά πόσο είναι σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων. Επιπλέον, η μελέτη είχε ως στόχο να διερευνήσει παράγοντες που μπορεί να επηρεάζουν τις απόψεις των ατόμων, όπως για παράδειγμα δημογραφικά χαρακτηριστικά, και τέλος στόχος ήταν να διερευνηθεί ποιες ήταν οι προτάσεις των συμμετεχόντων για την προάσπιση των δικαιωμάτων των αυτιστικών ατόμων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν ότι στην πλειοψηφία των ερωτήσεων τα ποσοστά διαφωνίας με τη δήλωση που διατυπώνεται αναφορικά με μια πλειάδα δικαιωμάτων τόσο στους αυτιστικούς ενήλικες όσο και στους γονείς/ φροντιστές ήταν πάνω από 65%, γεγονός που υποδηλώνει ότι περίπου τα 2/3 των συμμετεχόντων, αντιλαμβάνονται ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά. Παρόλο που τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία προστατεύονται από τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 2006, φαίνεται ότι στην πράξη τα αυτιστικά άτομα ακόμα αντιμετωπίζουν διακρίσεις και στιγματισμό. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2007) υπογραμμίζει ότι τα αυτιστικά άτομα αντιμετωπίζουν διακρίσεις, στίγμα, παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους με ελλιπή πρόσβαση σε εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας και συμμετοχή στα κοινά.

Το 2017 σε ομιλία στα Ηνωμένα Έθνη ο Simon-Baaron-Cohen ανέφερε ότι επί του παρόντος τα δικαιώματα των ατόμων με αυτισμό δε γίνονται σεβαστά και συγκεκριμένα στοιχεία αναδεικνύουν ότι απειλούνται τα δικαιώματα εγγενής αξιοπρέπειας, τα δικαιώματα πρόσβασης στην εκπαίδευση και στην εργασία, καθώς και τα δικαιώματα πρόσβασης σε δημόσια αγαθά όπως η υγεία και η προστασία από τον νόμο (University of Cambridge 2017).

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε το κατά πόσο οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων σε διάφορους τομείς (γενικά ανθρώπινα δικαιώματα, εργασία, υγεία, εκπαίδευση, φυσικό, κοινωνικό περιβάλλον, υπηρεσίες και οικονομική στήριξη και δημιουργία οικογένειας). Οι συμμετέχοντες δήλωσαν κατά μεγάλη πλειοψηφία (πάνω από 60%) ότι θεωρούν ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων σε κάθε ένα από τους παραπάνω τομείς δεν γίνονται σεβαστά (με εξαίρεση την πρόσβαση στην εκπαίδευση, που τα ποσοστά ήταν ελαφρώς χαμηλότερα αλλά ακόμα αρκετά υψηλά). Ενδεικτικά τα ποιο υψηλά ποσοστά αναδείχθηκαν για δικαιώματα πρόσβασης στην εργασία, πρόσβαση στο φυσικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον, και πρόσβαση σε υπηρεσίες και οικονομική στήριξη. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σε συμφωνία με ευρωπαϊκές και διεθνείς διακηρύξεις που κάνουν λόγο για διακρίσεις, στίγμα και παραβίαση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αυτιστικών ατόμων (WHO, 2007; University of Cambridge, 2017; Autism-Europe's Manifesto , 2023).

Όπως έχει αναδειχθεί από τη διεθνή βιβλιογραφία τα αυτιστικά άτομα, ανεξάρτητα από τις ανάγκες υποστήριξής τους, φαίνεται να αντιμετωπίζουν σοβαρές διακρίσεις σε όλες τις πτυχές της ζωής, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης, με αποτέλεσμα χαμηλά αποτελέσματα όσον αφορά την απασχόληση. Η ανεργία πλήττει δυσανάλογα τους αυτιστικούς, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με μορφωτικό επίπεδο άνω του μέσου όρου(Riedel et al,2016). Παρόλο που δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τα επίπεδα ανεργίας των αυτιστικών ατόμων στην Ελλάδα ενδεικτικά αναφέρουμε στοιχεία από μελέτες που διεξήχθησαν στην Αγγλία όπου οι αυτιστικοί ενήλικες είχαν το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης (21.7%) ανάμεσα στον πληθυσμό ατόμων με ειδικές ανάγκες (Office for National Statistics, 2021) (<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/disability/>

articles/outcomesfordisabledpeopleintheuk/2020#employment).

Παρόμοιες μελέτες έχουν εστιάσει στο χαμηλό ποσοστό απασχόλησης για άτομα με αυτισμό, το οποίο είναι έως 70% χαμηλότερο από εκείνο των ατόμων με οποιαδήποτε άλλη αναπηρία (Vaudano, 2020). Άλλες έρευνες έχουν αναδείξει τις δυσκολίες στην εύρεση εργασίας για τους αυτιστικούς ενήλικες και αναδεικνύουν το υπάρχον στίγμα και διάκριση που οι αυτιστικοί ενήλικες υφίσταται στον εργασιακό τομέα (Davies et al., 2023). Στην παρούσα μελέτη το 47% των αυτιστικών ενηλίκων δήλωσε ότι ήταν άνεργοι, γεγονός που δικαιολογεί την συμφωνία των συμμετεχόντων σε υψηλότατο ποσοστό αναφορικά με τον μη σεβασμό των δικαιωμάτων των αυτιστικών ατόμων στην εργασία.

Προηγούμενες έρευνες έχουν επίσης αναδείξει δυσκολίες και εμπόδια όσον αφορά την πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην εκπαίδευση (Anderson, 2019) και έχουν εστιάσει σε εγγενείς δυσκολίες του εκπαιδευτικού συστήματος όσον αφορά την ενσωμάτωση των ατόμων που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού, και την επίπτωση των δυσκολιών αυτών τόσο στα αυτιστικά άτομα όσο και στους γονείς/φροντιστές τους (Horgan et al, 2022; Hasson et al., 2023). Η ανάγκη για επαρκής εκπαίδευση που θα εστιάζει στην συμπερίληψη και θα λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των αυτιστικών ατόμων έχει αναγνωριστεί ως ένα βασικό δικαίωμα που σε ευρωπαϊκό επίπεδο γίνονται προσπάθειες να προαχθεί

(<https://www.autismeurope.org/blog/2024/12/03/autism-europe-calls-for-fostering-access-to-education-training-and-employment-of-autistic-people-at-the-european-parliament-hearing/>).

Στην παρούσα έρευνα σχεδόν το 60% των συμμετεχόντων θεωρούσε ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων για πρόσβαση σε εκπαιδευτικές διαδικασίες δεν γίνονται σεβαστά.

Επιπλέον, διερευνήσαμε αν υπάρχουν διαφορές στις απόψεις, ανά εκπαιδευτική βαθμίδα και οι συμμετέχοντες φάνηκε να συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι η πρόσβαση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι ικανοποιητική, σε σύγκριση με την πρόσβαση στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, γεγονός που πιθανόν εξηγείτε λόγω των προσπαθειών που γίνονται για να υπάρχει παράλληλη στήριξη ατόμων με αυτισμό στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ το επίπεδο στήριξης στις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης είναι πιο περιορισμένο.

Αναφορικά με την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, και πάλι ένα μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων -άνω του 60% δήλωσε ότι δεν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων για πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας είναι αναγνωρισμένο και καθολικό για όλα τα μέλη της κοινωνίας (WHO, 2007) παρόλα αυτά πολλές φορές οι ανάγκες των αυτιστικών ατόμων για ισότιμη και ποιοτική πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας δεν καλύπτεται (Walsh et al., 2020). Ιδιαίτερα οι αυτιστικοί ενήλικες φαίνονται να αντιμετωπίζουν περισσότερα εμπόδια και δυσκολίες όσον αφορά την προσβασιμότητα σε υπηρεσίες υγείας και εμφανίζουν υψηλότερά ποσοστά ψυχικών και σωματικών προβλημάτων σε σχέση με μη αυτιστικούς ενήλικους (Croen et al., 2015; Vohra et al., 2017). Σε συμφωνία με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, στην παρούσα μελέτη, οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας για τους ενήλικες αυτιστικούς είναι λιγότερο ικανοποιητική σε σύγκριση με την παιδική ή εφηβική ηλικία.

Επίσης, στην παρούσα μελέτη διερευνήσαμε την επίδραση κάποιων δημογραφικών χαρακτηριστικών και φάνηκε ότι οι γυναίκες τείνουν να πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά. Προηγούμενες έρευνες στην Ελλάδα και διεθνώς έχουν δείξει ότι οι γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες εκφράζουν πιο θετικές απόψεις αναφορικά με τα άτομα με αυτισμό, (Zarokanelou et al, 2024; Cage et al., 2019; Jensen et al., 2016; Kuzminski et al., 2019) κάτι το οποίο αιτιολογείται με βάση τα υψηλότερα επίπεδα ενσυναίσθησης που οι γυναίκες τείνουν να επιδεικνύουν. Δεδομένου του ότι στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν γονείς/φροντιστές και παρόλο που δεν διερευνήθηκαν οι στάσεις/απόψεις των

συμμετεχόντων για τον αυτισμό , μπορούμε να υποθέσουμε ότι λόγω της πιο θετικής στάσης των γυναικών απέναντι στον αυτισμό, που έχει παρατηρηθεί διεθνώς, υπάρχει πιθανόν και μεγαλύτερη ευαισθησία και επαγρύπνηση όταν τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά . Επίσης, είναι πιθανόν οι γυναίκες/φροντιστές που συμμετείχαν στην έρευνα να επωμίζονται μεγαλύτερο μερίδιο από την φροντίδα των αυτιστικών ατόμων και έτσι να γίνονται αποδέκτες των διακρίσεων και προβλημάτων όσον αφορά την προσβασιμότητα και προάσπιση των δικαιωμάτων.

Ακόμα, στην παρούσα μελέτη φάνηκε ότι η ηλικία είναι άλλος ένας παράγοντας που μπορεί να εξηγήσει διαφορές ως προς το πως οι συμμετέχοντες προσλαμβάνουν τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων, με τους μεγαλύτερους σε ηλικία (άνω των 40) να πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί με βάση του ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία έχουν βιώσει μεγαλύτερη επιβάρυνση όσον αφορά την προσβασιμότητα και έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου, ενώ οι νεότεροι σε ηλικία έχουν επωφεληθεί ως ένα βαθμό από τις νομοθετικές παρεμβάσεις και την μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση αναφορικά με τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια.

Επιπροσθέτως, στην παρούσα μελέτη αναδείχθηκε η επίδραση του εκπαιδευτικού επίπεδου, με όσους είχαν ανώτατη εκπαίδευση να θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά σε σύγκριση με όσους είχαν βασική εκπαίδευση. Προηγούμενες μελέτες έχουν αναδείξει την σχέση μεταξύ ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου και μεγαλύτερη γνώση για τον αυτισμό καθώς και πιο θετικές στάσεις απέναντι στα άτομα με αυτισμό(Zarokanellou et al., 2024; Chu et al., 2021; Jones et al., 2021). Μια πιο εμπεριστατωμένη κατανόηση των αναγκών και προβλημάτων των αυτιστικών ατόμων από γονείς/φροντιστές με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, πιθανόν να δικαιολογεί και το εύρημα της παρούσας μελέτης.

Επιπλέον, από την ανάλυση αναδείχθηκε ότι οι γονείς/φροντιστές που τα παιδιά τους εμφανίζουν συχνότερα συμπεριφορές που προβληματίζουν, τείνουν να πιστεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων δεν γίνονται σεβαστά. Προηγούμενες έρευνες έχουν εστιάσει στην σχέση ανάμεσα στην ένταση των συμπεριφορών που προβληματίζουν που οι γονείς/ φροντιστές έχουν να αντιμετωπίσουν και στη ψυχολογική επιφόρτιση που οι ίδιοι γονείς αναφέρουν, με όσους τα παιδιά του εμφανίζουν μεγαλύτερη συχνότητα τέτοιων συμπεριφορών να παρουσιάζονται πιο συναισθηματικά επιφορτισμένοι (Marsack-Topolewski and Maragakis, 2021; Kane and Mazureck, 2011).

Η ψυχολογική επιβάρυνση και οι αυξημένες ανάγκες για φροντίδα που αναπόφευκτα έχουν τα αυτιστικά άτομα που εμφανίζουν συμπεριφορές που προβληματίζουν, πιθανόν εξηγούν και το εύρημα της παρούσας έρευνας , καθώς οι γονείς αυτών των παιδιών έρχονται αντιμέτωποι με περισσότερες προκλήσεις όσον αφορά την προσβασιμότητα και την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών τους.

Αντίθετα, η εργασιακή κατάσταση των φροντιστών και των ενήλικων αυτιστικών, και το επίπεδο αναγκών για υποστήριξη που δήλωσαν οι γονείς για τα παιδιά τους δεν φάνηκε να επηρεάζουν τις απόψεις τους για τα δικαιώματα

Τέλος, από τις ανοιχτού τύπου ερωτήσεις οι βασικές δυσκολίες που αναφέρθηκαν από τους γονείς φροντιστές εστιάζονται σε ‘Έλλειψη υποδομών και υπηρεσιών’, ‘έλλειψη εκπαιδευμένων επαγγελματιών και εξειδικευμένων υπηρεσιών στην υγεία, εκπαίδευση και κοινωνική υποστήριξη’, ‘οικονομική επιβάρυνση των φροντιστών’, ‘κοινωνική απομόνωση και στίγμα’ και έλλειψη ελεύθερου χρόνου και ανάγκη για προσωπική υποστήριξη των φροντιστών- όλα τα παραπάνω έχουν αναδειχθεί και στη βιβλιογραφία ως επιβαρυντικοί παράγοντες που επιδρούν στην ποιότητα ζωής των φροντιστών (Bitsika & Sharpley, 2017, Khanna et al., 2011, Nighat et al., 2024).

Όσον αφορά στην ερώτηση του τι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι πρέπει να γίνει για να προαχθεί ο σεβασμός στα βασικά δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων στην

Ελλάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό επέλεξε ‘αύξηση των κοινωνικών και οικονομικών πόρων’, ακολουθούμενο από ‘ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας’, ‘εμπλουτισμό της νομοθεσίας’ και τέλος το χαμηλότερο ποσοστό αναδείχθηκε στην κατηγορία ‘εφαρμογής των νόμων που υπάρχουν’.

Περιορισμοί της παρούσας μελέτης

Η παρούσα μελέτη έχει κάποιους περιορισμούς που αξίζει να αναφερθούν. Η έρευνα που διεξήχθη ήταν συγχρονικού τύπου, και αποτυπώνει το κατά πόσο οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων γίνονται σεβαστά στην παρούσα χρονική στιγμή. Δεδομένου του ερευνητικού μοντέλου που χρησιμοποιήθηκε δεν μπορούν να διεξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για το αν οι απόψεις των ατόμων έχουν αλλάξει κατά τη διάρκεια των χρόνων ούτε η παρούσα έρευνα μπορεί να υποστηρίξει αιτιακές σχέσεις αναφορικά με τους παράγοντες που βρέθηκαν να σχετίζονται με μια πιο θετική ή πιο αρνητική θεώρηση.

Παρόλο που ο αριθμός των συμμετεχόντων στο σύνολο του ήταν ικανοποιητικός, η εκπροσώπηση των αυτιστικών ενηλίκων ήταν ιδιαίτερα χαμηλή, γεγονός που σημαίνει ότι κατά βάση τα ευρήματα αντανακλούν τις απόψεις των γονέων/φροντιστών αναφορικά με τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων και πιθανόν αυτό να ενέχει ένα βαθμό μεροληψίας. Οι λόγοι για τους οποίους οι αυτιστικοί ενήλικες δεν είναι ιδιαίτερα πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε έρευνες και το οποίο έχει παρατηρηθεί και σε έρευνες παγκοσμίως- (Pellicano, 2011; Pickard, 2021) είναι ένα στοιχείο το οποίο προβληματίζει τη διεθνή ερευνητική κοινότητα και πιθανόν υποδεικνύει την ανάγκη να αναζητηθούν εναλλακτικοί τρόποι έρευνας, που θα δίνουν τη δυνατότητα σε αυτιστικούς ενήλικες να ενσωματωθούν με μεγαλύτερη επιτυχία σε ερευνητικά πρωτόκολλα.

Στην παρούσα έρευνα υπήρχε επίσης υπερ-εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου γεγονός που καθιστά το δείγμα αρκετά ομοιογενές και περιορίζει την ανάδειξη επαρκούς διασποράς στις απαντήσεις. Παρόλα αυτά αυτή η εκπροσώπηση πιθανόν αντανακλά το φροντιστικό ρόλο που αναλαμβάνουν σε μεγάλη πλειοψηφία γυναίκες/μητέρες και την προθυμία τους να συμμετάσχουν σε έρευνες ώστε να ‘ακουστεί η φωνή’ τους και να μοιραστούν τους προβληματισμούς και τις ανησυχίες τους.

Αναφορικά με την εγκυρότητα της έρευνας οι περιορισμοί σχετίζονται με την ομοιογένεια του δείγματος που καθιστά τη γενίκευση σε άλλους πληθυσμούς πιο δύσκολη (εξωτερική εγκυρότητα). Επίσης, η απουσία συμμετεχόντων από την κοινότητα που δεν έχουν ρόλο φροντιστή αυτιστικών ατόμων θα μπορούσε να ενισχύσει την εσωτερική εγκυρότητα της έρευνας.

Επιπροσθέτως, ο τρόπος συλλογής των δεδομένων που έγινε με αποστολή ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου πιθανόν οδήγησε σε αποκλεισμό συμμετεχόντων που δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο ενώ το δείγμα ήταν ευκαιριακό και όχι τυχαίοποιημένο – αξίζει βέβαια να υπογραμμίσουμε ότι η πλειοψηφία παρόμοιων ερευνών βασίζεται σε ευκαιριακό δείγμα, λόγω των εγγενών δυσκολιών και ελλείψεων ικανών πόρων που να επιτρέπουν εναλλακτικό τρόπο συλλογής δεδομένων.

Τέλος, το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα δεν είναι σταθμισμένο καθώς δημιουργήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης και μένει να εξεταστούν παράμετροι όπως αξιοπιστία δοκιμής-επανεξέτασης. Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι όσον αφορά την εσωτερική συνέπεια /αξιοπιστία, το εργαλείο φάνηκε να πληρεί τα κριτήρια του στατιστικού ελέγχου εσωτερικής αξιοπιστίας (Cronbach alpha).

Συμπεράσματα και μελλοντική έρευνα

Στην παρούσα έρευνα αποτυπώθηκαν οι απόψεις των φροντιστών και μια μικρής μερίδας αυτιστικών ατόμων αναφορικά με το κατά πόσο γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των αυτιστικών σε διάφορους τομείς της δημόσιας ζωής. Παρόλο που το δείγμα δεν ήταν τυχαίο, υπήρχε επαρκής εκπροσώπηση συμμετεχόντων με διαφορετικά δημογραφικά

χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική ιδιότητα) και από διάφορες περιοχές της Ελληνικής επικράτειας, το οποίο θεωρείται ένα πλεονέκτημα της παρούσας έρευνας καθώς ο στόχος ήταν να αποτυπωθούν οι απόψεις μιας ευρύτερης μερίδας του πληθυσμού ενδιαφέροντος.

Επίσης, το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, κατασκευάστηκε με βάση τις διεθνείς συμβάσεις για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών που αποτελούν τη βάση για ισότιμη μεταχείριση και σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας όλων των μελών μιας κοινωνίας. Πέρα από τις ερωτήσεις κλειστού τύπου, χρησιμοποιήθηκαν και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που άφησαν στους συμμετέχοντες το περιθώριο για ελεύθερη έκφραση και καταγραφή περαιτέρω προβληματισμών τους.

Στο σύνολο τους τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας υποδεικνύουν ότι παρά τις υπάρχουσες διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις, καθώς και την εθνική νομοθεσία για την αναγνώριση και προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, και των ατόμων με αυτισμό, ειδικότερα, οι ίδιοι οι αυτιστικοί ενήλικες, όσο και οι γονείς των ατόμων με αυτισμό θεωρούν ότι σε μεγάλο βαθμό τα δικαιώματα τους δεν γίνονται σεβαστά.

Συνολικά, περισσότερα από τα $\frac{2}{3}$ των ατόμων με αυτισμό και των γονέων τους θεωρούν ότι τα δικαιώματα τους δεν γίνονται σεβαστά, τα ποσοστά κυμαίνονται από 60 % για την πρόσβαση σε υπηρεσίες εκπαίδευσης και υγείας έως 86% για το δικαίωμα και την πρόσβαση στην εργασία. Παράγοντες όπως το φύλο (γυναίκες), μεγαλύτερη ηλικία (άνω των 40 ετών), χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο των γονέων και η εκδήλωση συμπεριφορών που προβληματίζουν από το παιδί φαίνεται να ενισχύουν την άποψη ότι τα δικαιώματα δεν γίνονται σεβαστά. Οι παράγοντες αυτοί ενδεχομένως απηχούν μια αυξημένη ευαλωτότητα ή /και επιβάρυνση των συγκεκριμένων ομάδων, των οποίων οι ανάγκες καλύπτονται, πιθανότατα, ακόμα λιγότερο από τις υπόλοιπες, παρότι γενικά, όπως προαναφέρθηκε, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί ότι δεν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα των ατόμων με αυτισμό.

Παρόμοιες μελέτες σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αναδείξει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα αυτιστικά άτομα όσον αφορά την πρόσβαση σε εργασία, εκπαίδευση, θεραπευτικές υπηρεσίες και την κοινωνική ζωή ευρύτερα, καθώς και την υφιστάμενη διάκριση και το στίγμα που ακόμα συνοδεύει τη διάγνωση του αυτισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι παραπάνω διαπιστώσεις κάνουν ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη για ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της κοινωνίας σχετικά με τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων και την ανάληψη δράσεων από πλευράς της πολιτείας και των σχετικών φορέων ώστε να προαχθεί η ισότιμη κοινωνική ένταξη τους και να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των ίδιων και των φροντιστών τους.

Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον επίσης μελλοντική έρευνα να διερευνήσει πιθανές σχέσεις ανάμεσα στις απόψεις των αυτιστικών ατόμων και φροντιστών τους για τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων και αν αυτές οι απόψεις σχετίζονται με την ποιότητα ζωής ή άλλες πτυχές της ψυχικής υγείας.

Τέλος, μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει σε μεγαλύτερο βάθος το πως τα αυτιστικά άτομα και οι φροντιστές τους βιώνουν την καθημερινότητα τους και μια ποιοτική έρευνα θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη στο να προσφέρει μια ολιστική κατανόηση της υποκείμενης εμπειρίας.

Βιβλιογραφία

Anderson, A. H., Stephenson, J., & Carter, M. (2017). A systematic literature review of the experiences and supports of students with autism spectrum disorder in post-secondary education. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 39, 33–53. Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2017.04.002>.

Autism-Europe's feedback on the roadmap for the Disability rights strategy for 2021-30. (2020).

Autism-Europe's Manifesto Foster the respect, acceptance and inclusion of all people with autism in Europe. (n.d.).

Bolic Baric, V., Larsson Ranada, Å., & Berg, J. (2024). The whole journey chain with public transport for people with autism spectrum disorder and attention deficit hyperactivity disorder—a scoping review. *Transport Reviews*. <https://doi.org/10.1080/01441647.2024.2372495>

Bitsika, V., & Sharpley, C. F. (2017). The association between autism spectrum disorder symptoms in high-functioning male adolescents and their mothers' anxiety and depression. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 29(3), 461–473. <https://doi.org/10.1007/s10882-017-9537-1>

Cage, E., Di Monaco, J., & Newell, V. (2019). Understanding, attitudes and dehumanisation towards autistic people. *Autism*, 23(6), 1373–1383. <https://doi.org/10.1177/1362361318811290>

Cage, E., Di Monaco, J., & Newell, V. (2019). Understanding, attitudes and dehumanisation towards autistic people. *Autism*, 23(6), 1373–1383. doi: <https://doi.org/10.1177/1362361318811290>

Cage, E., Di Monaco, J., & Newell, V. (2019). Understanding, attitudes and dehumanisation towards autistic people. *Autism*, 23(6), 1373–1383. doi: <https://doi.org/10.1177/1362361318811290>

Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol UNITED NATIONS. (n.d.).

Croen L. A., Zerbo O., Qian Y., Massolo M. L., Rich S., Sidney S., Kripke C. (2015). The health status of adults on the autism spectrum. *Autism*, 19(7), 814–823. <https://doi.org/10.1177/1362361315577517>

Davies, J., Heasman, B., Livesey, A., Walker, A., Pellicano, E., & Remington, A. (2023). Access to employment: A comparison of autistic, neurodivergent and neurotypical adults' experiences of hiring processes in the United Kingdom. *Autism*, 27(6), 1746–1763. <https://doi.org/10.1177/13623613221145377>

Dückert, S., Bart, S., Gewohn, P., König, H., Schöttle, D., Konnopka, A., Rahlff, P., Erik, F., Vogeley, K., Schulz, H., David, N., & Peth, J. (2023). Health-related quality of life in family caregivers of autistic adults. *Frontiers in Psychiatry*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1290407>

Horgan, F., Kenny, N., & Flynn, P. (2023). A systematic review of the experiences of autistic young people enrolled in mainstream second-level (post-primary) schools. *Autism*, 27(2), 526-538. <https://doi.org/10.1177/13623613221105089>

Hasson L, Keville S, Gallagher J, Onagbesan D, Ludlow AK. (2022). Inclusivity in education for autism spectrum disorders: Experiences of support from the perspective of parent/carers, school teaching staff and young people on the autism spectrum. *Int J Dev Disabil*, 70(2), 201-212.

Horgan, F., Kenny, N., & Flynn, P. (2023). A systematic review of the experiences of autistic young people enrolled in mainstream second-level (post-primary) schools. *Autism*, 27(2), 526-538. <https://doi.org/10.1177/13623613221105089>

Jensen, M. C., Martens, S. C., Nikolajsen, D. N., Gregersen, S. T., Heckmann Marx, H. N., Frederiksen, G. M., & Hansen, S. M. (2016). What do the general population know, believe and feel about individuals with autism and schizophrenia: results from a comparative survey in Denmark. *Autism*, 20(4), 496–508. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362361315593068>.

Jones, S. C., Gordon, C. S., Akram, M., Murphy, N., & Sharkie, F. (2022). Inclusion, Exclusion and Isolation of Autistic People: Community Attitudes and Autistic People's Experiences. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(3), 1131–1142. <https://doi.org/10.1007/s10803-021-04998-7>

Khanna R, Madhavan SS, Smith MJ, Patrick JH, Tworek C, Becker-Cottrill B. (2011). Assessment of health-related quality of life among primary caregivers of children with autism spectrum disorders. *J Autism Dev Disord*, 41(9), 1214-27. <https://doi.org/10.1007/s10803-010-1140-6>

Kouznetsov, R., & Jelastopulu, E. (2023). Knowledge, attitudes and perceptions of autism spectrum disorder: a general public survey in Greece. *European Psychiatry*, 66(S1), S478–S478. <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2023.1023>

Kuzminski, R., Netto, J., Wilson, J., Falkmer, T., Chamberlain, A., & Falkmer, M. (2019). Linking knowledge and attitudes: determining neurotypical knowledge about and attitudes towards autism. *Plos One*, 14(7), e0220197. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220197>

Marsack-Topolewski, C. N., & Maragakis, A. (2021). Relationship between symptom severity and caregiver burden experienced by parents of adults with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 36(1), 57–65. <https://doi.org/10.1177/1088357620956927>

Nighat, A., Ahmer, Z., Ovais, M., Athar, F.B., Baig, L.A. (2024). Caregiver strain and its predictors among parents of autistic children: A cross-sectional study. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 34(1–3), 70-82.

Nicholas, D. B., & Klag, M. (2020). Critical Reflections on Employment Among Autistic Adults. *Autism in Adulthood*, 2(4), 289–295. <https://doi.org/10.1089/aut.2020.0006>

Office for National Statistics. (2021). <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/disability/articles/outcomesfordisabledpeopleintheuk/2020#employment> (Assessed, December 2024).

Pellicano, E., Stears, M. (2011). Bridging autism, science and society: Moving towards an ethically-informed approach to autism research. *Autism Research*, 4, 271–282.

Pickard, H., Pellicano, E., den Houting, J., & Crane, L. (2022). Participatory autism research: Early career and established researchers' views and experiences. *Autism*, 26(1), 75–87. <https://doi.org/10.1177/13623613211019594>

Riedel, A., et al. (2016). Well Educated Unemployed — On Education, Employment and Comorbidities in adults in high operable Spectrum Disorders in Germany. *Psychiatrische Praxis*, 43(1).

Tobin, M. C., Drager, K. D. R., & Richardson, L. F. (2014). A systematic review of social participation for adults with autism spectrum disorders: Support, social functioning, and quality of life. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(3), 214–229. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2013.12.002>

Turnock, A., Langley, K., & Jones, C. R. G. (2022). Understanding Stigma in Autism: A Narrative Review and Theoretical Model. *Autism in Adulthood*, 4(1), 76–91. <https://doi.org/10.1089/aut.2021.0005>

Vaudano, E. (2020). Toward a Europe-wide Patient-centric Approach to Autism Spectrum Disorder. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(1), 3–4. <https://doi.org/10.1089/cyber.2019.29173.eva>

Vohra, R., Madhavan, S., Sambamoorthi, U. (2017). Comorbidity prevalence, healthcare utilization, and expenditures of Medicaid enrolled adults with autism spectrum disorders. *Autism*, 21(8), 995–1009. <https://doi.org/10.1177/1362361316665222>

Walsh, C., Lydon, S., O’Dowd, E., & O’Connor, P. (2020). Barriers to healthcare for persons with autism: A systematic review of the literature and development of a taxonomy. *Developmental Neurorehabilitation*, 23(7), 413–430. <https://doi.org/10.1080/17518423.2020.1716868>

World Health Organization. (2017). “Autism Spectrum Disorders.” <http://www.who.int/newsroom/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders> (last accessed December 2024).

World Health Organisation (2023). “Comprehensive mental health action plan 2013-2030 and World Health Assembly Resolution.”

Yarar, E. Z., Roestorf, A., Spain, D., Howlin, P., Bowler, D., Charlton, R., & Happé, F. (2022). Aging and autism: Do measures of autism symptoms, co-occurring mental health conditions, or quality of life differ between younger and older autistic adults? *Autism Research*, 15(8), 1482–1494. <https://doi.org/10.1002/aur.2780>

Zarokanellou, V., Gryparis, A., Papatheodorou, P., Tatsis, G., Tafiadis, D., Papadopoulos, A., Voniati, L., & Sifaka, V. (2024). Societal Attitudes Towards Autism (SATA): Validation of the Greek Version in the General Population. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 54(4), 1582–1593. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05842-2>

Παράρτημα

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (όλο το δείγμα και ανά κατηγορία)

	Όλο το δείγμα	Αυτιστικοί ενήλικες	Γονείς / φροντιστές αυτιστικών ενηλίκων
Αριθμός συμμετεχόντων	237	19 (8%)	218 (92%)
Φύλο	Γυναίκες 174 (73.4%)	Γυναίκες, 11 (57.9%)	Γυναίκες 163 (74.8%)
	Άνδρες 62 (26.2%)	Άνδρες 8 (42.1%)	Άνδρες 54 24.8%
Ηλικία	Μέσος όρος= 49.4 Διασπορά= 26.2 Διάμεσος=50 Εύρος :19-78 Ηλικιακές κατηγορίες 19-29 (13) 30-39 (19) 40-49 (77) 50-59 (87) Πάνω από 60 (35)	Μέσος όρος=32.05 Διασπορά=9 Διάμεσος=29 Εύρος: 19-51	Μέσος όρος=50.97 Διασπορά=8.9 Διάμεσος=51 Εύρος :26-78
Τόπος διαμονής	Κωμόπολη 10.1%	Κωμόπολη 10.5%	Κωμόπολη 10.1%
	Πόλη 84.8%	Πόλη 89.5%	Πόλη 84.8%
	Χωριό 4.6%	Χωριό -----	Χωριό 4.6%
Περιφέρεια	Αττική=49.8% Κεντρική Μακεδονία=11.4% Ανατολική Μακεδονία και Θράκη=11%, Πελοπόννησος=6.8% Κρήτη =5.1% Θεσσαλία -3.4 Δυτική Ελλάδα=3.4% Δυτική Μακεδονία=2.5% Νότιο Αιγαίο=1.7% Στερεά Ελλάδα=1.7% Ήπειρος-1.3% Βόρειο Αιγαίο=1.3% Ιονίων νήσων=0.8%		
Εκπαιδευτικό επίπεδο		Λύκειο=42.1%, Τριτοβάθμια=36.8%, Μεταπτυχιακό=21.1%	Δημοτικό=0.9%, Γυμνάσιο=4.1% Λύκειο=29.8% Τριτοβάθμια=39.4% Μεταπτυχιακό=23.4%

			Διδακτορικό=2.3%
Εργασιακή κατάσταση		Άνεργος=47.4% Μισθωτός=31.6% Ελεύθερος επαγγελματίας=10.5% Οικιακή απασχόληση=10.5%	Άνεργος 7.8% Μισθωτός=54.1% Ελεύθερος επαγγελματίας=16.1% Οικιακή απασχόληση=7.8%
Επίπεδο αναγκών			Απαιτεί Υποστήριξη=35.8% Απαιτεί ουσιαστική υποστήριξη= 34.4% Απαιτεί πολύ ουσιαστική υποστήριξη=27.5%
‘Το παιδί μου εμφανίζει προβληματικές συμπεριφορές’			Σχεδόν ποτέ=15.1% Σπάνια=15.1% Κάποιες φορές=34.9% Συχνά=22% Σχεδόν καθημερινά=9.2%

Πίνακας 2. Ποσοστά συμφωνίας /διαφωνίας ερωτήσεις 1-54

		Όλο το δείγμα	Αυτιστικοί ενήλικες	Γονείς/Φροντιστές
1. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν σεβασμό στο δικαίωμά τους για εγγενή αξιοπρέπεια και αξία.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	67.4%	52.6%	68.7%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	22%	31.6%	21.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	10.6%	15.8%	10.1%
2. Τα δικαιώματα των αυτιστικών ατόμων είναι ίσα με των υπολοίπων μελών της κοινωνίας	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	68.2%	41.6%	71.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	13.6%	52.6%	10.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	18.2%	15.8%	18.4%
3. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να προάγει την ισότητα και να εξαλείψει τις διακρίσεις για τα αυτιστικά άτομα.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	85.6%	84.2%	85.7%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	10.6%	10.5%	10.6%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.8%	5.3%	3.7%

4. Οι αυτιστικές γυναίκες και κορίτσια απολαμβάνουν την πλήρη και ίση μεταχείριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	83.8%	84.2%	83.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	13.1%	10.5%	13.3%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.1%	5.3%	2.9%
5. Τα αυτιστικά παιδιά απολαμβάνουν την πλήρη και ίση μεταχείριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	82.7%	68.4%	83.9%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	13.1%	26.3%	11.9%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.2%	5.3%	4.1%
6. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν το δικαίωμά τους να διατηρούν την ταυτότητά τους.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	74.7%	68.4%	75.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	19.8%	21.1%	19.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	5.5%	10.5%	5%
7. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα εκείνα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζει στα αυτιστικά άτομα την πρόσβαση στο φυσικό περιβάλλον	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	81.9%	73.7%	82.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	13.5%	21.1%	12.8%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.6%	10.5%	4.6%
8. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα εκείνα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζει στα αυτιστικά άτομα την πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	78.3%	68.4%	79.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	14%	15.8%	13.9%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7.7%	15.8%	6.9%
9. Τα αυτιστικά άτομα είναι ίσα ενώπιον του νόμου με όλους τους πολίτες και απολαμβάνουν ίση μεταχείριση και ίσα δικαιώματα με αυτούς.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	67.4%	68.4%	67.3%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	21.6%	15.8%	22.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	11%	15.8%	10.6%

	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	18.2%	31.6%	17.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	9.7%	15.8%	9.2%
11. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα εκείνα τα απαιτούμενα μέτρα, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική απόλαυση της ζωής από τα αυτιστικά άτομα	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	88,2%	89.5%	88.1%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	8.4%	5.3%	8.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.4%	5.3%	3.2
12. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια του προσώπου	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	74.6%	52.6%	76.5%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	19.9%	31.6%	18.9%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	5.5%	15.8%	4.6%
13. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα εκείνα τα απαραίτητα και αποτελεσματικά μέτρα για να προστατεύει τα αυτιστικά άτομα από οποιαδήποτε κατάσταση βασανισμού, σκληρών, απάνθρωπων ή ταπεινωτικών μεταχειρίσεων/τιμωριών.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	84.4%	78.9%	84.9%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	12.2%	21.1%	11.5%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.4%	-----	3.7%
14. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει όλα εκείνα τα απαραίτητα και αποτελεσματικά μέτρα για να προστατεύει τα αυτιστικά άτομα από οποιαδήποτε κατάσταση εκμετάλλευσης/ κακομεταχείρισης/ βίαιης συμπεριφοράς	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	87.3%	78.9%	88%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	8.3%	15.8%	8.8%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.4%	5.3%	3.2%
15. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν το δικαίωμα	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	78%	68.4%	78.8%

σεβασμού της σωματικής και πνευματικής ακεραιότητάς τους.	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	11.4%	26.3%	10.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	10.6%	5.3%	11.1%
16. Τα αυτιστικά άτομα έχουν τη δυνατότητα να διαβιώσουν αυτόνομα, έχοντας την υποστήριξη που χρειάζονται για αυτό.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	75.7%	68.4%	76.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	17%	15.8%	17.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7.2%	15.8%	6.5%
17. Τα αυτιστικά άτομα έχουν πρόσβαση σε σειρά υπηρεσιών στο σπίτι, σε καταστήματα, κοινωνικές υπηρεσίες κτλ.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	62.6%	73.7%	61.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	23.4%	5.3%	25%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	14%	21.1%	13.4%
18. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν την υποστήριξη του κράτους σε ότι αφορά στη λήψη οικονομικών ενισχύσεων (π.χ. επιδομάτων πρόνοιας) για την υποστήριξη μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	78%	68.4%	78.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	16%	26.3%	15.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	5.9%	5.3%	6%
19. Το Ελληνικό Κράτος λαμβάνει αποτελεσματικά μέτρα προκειμένου να διασφαλίζει την κινητικότητα του αυτιστικού ατόμου, με τη μέγιστη δυνατή ανεξαρτησία του, όποτε εκείνο επιθυμεί και με προσιτό κόστος μετακίνησης.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	76.6%	68.4%	77.3%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	16.6%	26.3%	15.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	6.8%	5.3%	6.9%
20. Επιδεικνύεται σεβασμός στην ελεύθερη έκφραση ενός αυτιστικού ατόμου.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	70.7%	73.7%	70.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	20.3%	15.8%	20.7
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	9.1%	10.5%	8.9%

21. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν το δικαίωμα προστασίας από τον νόμο έναντι παρενοχλήσεων ή προσβολών που αφορούν στην ιδιωτική τους ζωή, στην οικογένειά ή στην κατοικία τους με οποιοδήποτε τρόπο.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	45.4%	36.8%	46.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	37.6%	36.8%	37.6%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	17%	26.3%	16.2%
22. Τα αυτιστικά άτομα απολαμβάνουν το δικαίωμα να συνάπτουν γάμο ή σύμφωνο συμβίωσης και να δημιουργούν οικογένεια, βάσει της ελεύθερης και πλήρους συγκατάθεσης των μελλοντικών συζύγων.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	69.6%	57.9%	70.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	23.5%	26.3%	23.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7%	15.8%	6.2%
23. Η κοινωνία στην Ελλάδα, γενικά είναι “ανοικτή” σε ό,τι αφορά το δικαίωμα σύναψης γάμου/συμφώνου συμβίωσης και δημιουργίας οικογένειας από αυτιστικά άτομα.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	65.6%	68.4%	65.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	32.6%	31.6%	32.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	1.8%	_____	1.9%
24. Το Ελληνικό Κράτος διασφαλίζει τα δικαιώματα και τις ευθύνες των αυτιστικών ατόμων, όσον αφορά την επιμέλεια, την υιοθεσία παιδιών	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	52.6%	63.2%	51.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	20.3%	21.1%	20.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	27.2%	15.8%	28.2%
25. Το δικαίωμα των αυτιστικών ατόμων για απρόσκοπτη πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι σεβαστό.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	77.4%	77.8%	77.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	14.9%	22.2%	14.3%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7.7%	_____	8.3%
26. Ένα αυτιστικό άτομο έχει την υποστήριξη που	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	73.8%	84.2%	72.9%

χρειάζεται σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	14.8%	15.8%	16.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	11.4%	_____	11%
27. Οι αυτιστικοί μαθητές στην Ελλάδα έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση (εκπαιδευτικό υλικό, μέθοδοι, δραστηριότητες αλλά και στη σχολική ζωή γενικότερα).	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	72.5%	73.7%	72.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	15.7%	10.5%	16.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	11.9%	15.8%	11.5%
28. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Δημοτικό-Γυμνάσιο) είναι ικανοποιητική- εύκολη	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	69.8%	83.3%	68.7%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	22.8%	11.1%	23.8%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7.3%	5.6%	7.5%
29. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Λύκειο, ΕΕΕΕΚ, ΕΝΕΕΓΥΑ) είναι ικανοποιητική - εύκολη .	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	76.4%	78.9%	76.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	18.8%	15.8%	19%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.8%	5.3%	4,8%
30. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην τριτοβάθμια - μεταλυκειακή εκπαίδευση (Πανεπιστήμιο, ΙΕΚ, ΚΕΜΕ) είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	68.7%	63.2%	69.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	19.6%	21.1%	19.4%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	11.7%	15.8%	22.4%
31. Η διαδικασία λήψης της “παράλληλης στήριξης” ως μιας υποστηρικτικής υπηρεσίας στα πλαίσια της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	79.7%	78.9%	79.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	12.9%	15.8%	12.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	7.3%	5.3%	7.5%

32. Η υπηρεσία της “παράλληλης στήριξης” ικανοποιεί τις ανάγκες του πληθυσμού των αυτιστικών μαθητών στην Ελλάδα.	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	85%	89.5%	84.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	10.3%	5.3%	10.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.7%	5.3%	4.7%
33. Οι αυτιστικοί μαθητές απολαμβάνουν ισότιμης μεταχείρισης από το εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του (συμπερίληψη, περιβάλλον χωρίς εμπόδια, κ.α).	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	60.4%	63.2%	60.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	21.3%	21.1%	21.3%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	18.3%	15.8%	18.5%
34. Η πρόσβαση στα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Συμβουλευτικής Υποστήριξης είναι εύκολη.	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	66.2%	63.2%	66.5%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	23.6%	21.1%	23.9%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	10.1%	15.8%	9.6%
35. Ο χρόνος αναμονής για ραντεβού στα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Συμβουλευτικής Υποστήριξης είναι ικανοποιητικός.	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	77.7%	68.4%	78.5%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	15.5%	15.8%	15.4%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	6.9%	15.8%	6.1%
36. Γίνονται σημαντικές και ουσιαστικές προσπάθειες ώστε τα αυτιστικά άτομα να έχουν τη δυνατότητα ένταξης στην επαγγελματική ζωή και στην αγορά εργασίας	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	81.5%	89.5%	80.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	13.7%	5.3%	14.5%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.7%	5.3%	4.7%
37. Το Ελληνικό Κράτος προστατεύει και διασφαλίζει την άσκηση του δικαιώματος στην εργασία, λαμβάνοντας τα	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	91.1%	89.5%	91.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	4.3%	5.3%	4.2%

κατάλληλα μέτρα, και μέσω της νομοθεσίας.	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.7%	5.3%	4.6%
38. Τα αυτιστικά άτομα έχουν ίσες ευκαιρίες εργασίας με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	91.9%	89.5%	92.1%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	6%	10.5%	5.6%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	2.1%	_____	2.3%
39. Τα αυτιστικά άτομα εύκολα βρίσκουν εργασία σύμφωνα με τα προσόντα τους.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	86.3%	88.9%	86%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	10.3%	11.1%	10.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	3.4%	_____	3.7%
40. Υποστηρίζεται η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή των αυτιστικών ατόμων στη δημόσια και πολιτική ζωή της χώρας.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	75.9%	68.4%	76.5%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	19.4%	31.6%	18.3%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.7%	_____	5.2%
41. Υποστηρίζεται η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή των αυτιστικών ατόμων στην πολιτιστική ζωή	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	81.7%	78.9%	81.9%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	12.3%	10.5%	12.5%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	6%	10.5%	5.6%
42. Υποστηρίζεται η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή των αυτιστικών ατόμων στην κοινωνική ζωή.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	60.4%	63.2%	60.2%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	25.1%	10.5%	26.4%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	14.5%	26.3%	13.4%
43. Υποστηρίζεται η πλήρης και	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	70.8%	63.2%	71.5%

αποτελεσματική συμμετοχή των αυτιστικών ατόμων στον αθλητισμό.	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	20.6%	26.3%	20.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	8.6%	10.5%	8.4%
44. Τα αυτιστικά άτομα έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν το δημιουργικό, καλλιτεχνικό και διανοητικό δυναμικό τους, προς όφελός τους, αλλά και για τον εμπλουτισμό της κοινωνίας	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	65.4%	63.2%	65.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	20.9%	5.3%	20%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	13.7%	—	14.4%
45. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην θεραπευτική αποκατάσταση σε επίπεδο πρώιμης παρέμβασης είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	61.4%	57.9%	61.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	23.7%	21.1%	24%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	14.8%	21.1%	14.3%
46. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην θεραπευτική αποκατάσταση κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	71.1%	61.1%	71.9%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	23.4%	27.8%	23%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	5.5%	11.1%	5.1%
47. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στην θεραπευτική αποκατάσταση κατά τη διάρκεια της εφηβείας είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	79.6%	73.7%	80.1%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	14%	15.8%	13.9%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	6.4%	10.5%	6%
48. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων σε υπηρεσίες θεραπείας και υποστήριξης κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	63.9%	68.4%	63.6%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	26.2%	31.6%	25.7%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	9.9%	—	10.7%

49. Το δικαίωμα των αυτιστικών ατόμων για μια προσιτή, αντικειμενική και ακριβή κλινική διάγνωση και εκτίμηση είναι σεβαστό και εφαρμόζεται.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	61.9%	57.9%	62.3%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	32.5%	36.8%	32.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	5.6%	5.3%	5.7%
50. Το δικαίωμα των αυτιστικών ατόμων να απελευθερωθούν από τον φόβο της φαρμακολογικής κατάχρησης, ή της κακής χρήσης φαρμάκων είναι σεβαστό και εφαρμόζεται	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	70.1%	63.2%	70.8%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	21.6%	26.3%	21.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	8.2%	10.5%	8%
51. Το δικαίωμα των αυτιστικών ατόμων για κατάλληλη ενημέρωση και φροντίδα για τη σωματική, ψυχική και πνευματική τους υγεία είναι σεβαστό και εφαρμόζεται.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	77.8%	73.7%	78.1%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	14.1%	10.5%	14.4%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	8.1%	15.8%	7.4%
52. Η πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων σε υπηρεσίες υγείας είναι συμβατή με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές τους.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	80.3%	68.4%	81.4%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	12.8%	21.1%	12.1%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	6.8%	10.5%	6.5%
53. Η προσβασιμότητα των αυτιστικών ατόμων σε υπηρεσίες παροχής οδοντιατρικής φροντίδας είναι ικανοποιητική.	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	85%	84.2%	85%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	10.7%	5.3%	11.2%
	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.3%	10.5%	3.7%
54. Οι ιδιαίτερες ανάγκες των αυτιστικών ως προς τη σωματική υγεία σε επίπεδο πρόληψης είναι γνωστές και λαμβάνονται υπόψη	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	85%	84.2%	85%
	Ούτε συμφωνώ /Ούτε διαφωνώ	10.7%	5.3%	11.2%

(πχ. διατροφή, μεταβολικά χαρακτηριστικά , άσκηση κλπ.)	Συμφωνώ/Συμφωνώ απόλυτα	4.3%	10.5%	3.7%
---	-------------------------	------	-------	------

Πίνακας 3: Ποσοστά διαφωνίας/συμφωνίας ανά κατηγορία ερωτήσεων

Ποσοστό συμφωνίας/ διαφωνίας με κατηγορίες ερωτήσεων		Όλο το δείγμα	Αυτιστικοί ενήλικες	Γονείς/Φροντιστές αυτιστικών ενηλίκων
Βασικά ανθρώπινα δικαιώματα	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	61.8%	42.1%	63.7%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	37.7%	57.9%	35.8%
	Συμφωνώ απόλυτα/Συμφωνώ	0.5%	----	0.5%
Πρόσβαση σε υπηρεσίες/Οικονομικά	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	68.4%	63.2%	68.9%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	31.2%	36.8%	30.7%
	Συμφωνώ απόλυτα/ Συμφωνώ	0.4%	_____	0.5%
Δικαιώματα για οικογένεια	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	60.4%	47.4%	61.7%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	39.1%	52.6%	37.9%
	Συμφωνώ απόλυτα/ Συμφωνώ	0.4%	_____	0.5%
Πρόσβαση σε εκπαίδευση	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	59.6%	70.6%	58.7%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	39%	29.4%	39.8%
	Συμφωνώ απόλυτα /Συμφωνώ	1.4%	_____	1.5%
Πρόσβαση σε εργασία	Διαφωνώ κάθεται/ Διαφωνώ	86.1%	84.2%	86.3%

	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	12.2%	15.8%	11.8%
	Συμφωνώ απόλυτα/Συμφωνώ	1.7%	_____	1.9%
Πρόσβαση σε πολιτικό, κοινωνικό, φυσικό περιβάλλον	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	69%	66.7%	69.2%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	30.1%	33.3%	29.9%
	Συμφωνώ απόλυτα/ Συμφωνώ	0.9%	_____	0.9%
Πρόσβαση σε υγεία	Διαφωνώ κάθετα/ Διαφωνώ	60.2%	61.1%	60.1%
	Ούτε Συμφωνώ /ούτε Διαφωνώ	38.5%	35.9%	38.4%
	Συμφωνώ απόλυτα/ Συμφωνώ	1.4%	_____	1.5%

Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι απόψεις και οι γνώμες που διατυπώνονται εκφράζουν αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών και δεν αντιπροσωπεύουν κατ' ανάγκη τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (EACEA) ή του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο EACEA δεν μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνοι για τις εκφραζόμενες απόψεις.